

Pregledni članak

UDK: 327(73:497)"199/200"

Primljeno u uredništvo: 30. listopada 2009.
Prihvaćeno za tisak: 15. studenoga 2009.

SAD i europski jugoistok – uloga SAD u razrješenju političke krize na prostoru bivše Jugoslavije

JADRANKA POLOVIĆ*

Sažetak

Glavni cilj ovog teksta je objasniti ulogu i utjecaj Sjedinjenih Američkih Država na razrješenje vojne i političke krize, te tranzicijskih procesa na prostoru jugoistoka Europe. Rad daje pregled dobro znanih povijesnih zbivanja kako bi se rasvijetlile okolnosti u svjetskoj politici i međunarodnim odnosima koje su utjecale na raspad Jugoslavije, razbuktavanje rata i oblikovanje politike američkih administracija prema jugoistoku Europe. U rješavanju krize i stabilizaciji regije SAD su se neprekidno koristile cijelim spletom političkih, diplomatskih i vojnih instrumenata što je presudno utjecalo na uspjeh Clintonove administracije koja je uspjela nametnuti američko liderstvo u mirovnom procesu. Istovremeno nemogućnost kombiniranja ovih elemenata, uz neodlučnost i razjedinjenost vodećih zemalja članica, bila je razlogom mlake i nikad do kraja definirane politike EU prema ovim prostorima. Iako su ratna zbivanja prestala i uspostavljeni politički aranžmani osiguravaju kakav-takav mir, i dalje je neosporna potreba da se politološki, historiografski i sociološki istraži ovo turbulentno razdoblje kako bi se dobio temeljit uvid u do sada nedovoljno poznate činjenice i poteze glavnih političkih aktera tih zbivanja.

Ključne riječi: SAD, raspad Jugoslavije, vanjskopolitički prioriteti američkih administracija, predsjednik Clinton, EU, Daytonski mirovni sporazum, Zapadni Balkan

* Jadranka Polović je magistrica političkih znanosti iz područja međunarodnih odnosa, Split.

1. Uvod

Gotovo dvadeset godina nas dijeli od pada Berlinskog zida, simboličnog čina koji je označio završetak hladnog rata i nestanak blokovski podijeljene Europe. Dezintegracija triju federacija – Sovjetskog Saveza, Čehoslovačke i Jugoslavije, te stvaranje velikog broja novih država na području Istočne Europe izmijenile su geopolitičku sliku svijeta i odnose snaga u međunarodnim odnosima.

Dotadašnji bipolarni svijet koji su obilježile blokovske napetosti i specifični načini rješavanja svjetskih kriza, nepovratno je nestao, a u okolnostima turbulentnih i gotovo neočekivanih povijesnih promjena, nametalo se i teorijsko pitanje koncepta novog svjetskog poretka¹. Naime, niz zbivanja u međunarodnim odnosima, tijekom devedesetih, vodio je prema unipolarizmu² tj. globalnom vodstvu SAD, koje se nametalo kao "prirodno" i logično zbog vojne i gospodarske nadmoći, ali i snažnog političkog utjecaja na zbivanja u svjetskoj politici.

U Zaljevskom ratu, 1990. Amerika je stala na čelo koalicije zemalja članica UN-a² koje su teritorijalni integritet Kuvajta, očuvale vojnom intervencijom protiv Iraka. "Pustinjska oluja" vođena je pod legitimitetom rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a koja je, po prvi put bila rezultat konsenzusa i suradnje glavnih članica, posebno Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza. Bilo je to vrijeme optimističnog vjerovanja da je moguće novi svjetski poredak, koji je bio u nastajanju, graditi na nekim drugim osnovama. Međutim, samo nekoliko mjeseci kasnije, situacija u Somaliji, kriza na prostoru bivšeg SSSR-a i, naravno, rat na prostoru bivše Jugoslavije, pokazali su sve teškoće u primjeni takve ideje, te podijeljenost i suprotnost interesa vodećih međunarodnih faktora.

Na jednom od svjetskih kriznih područja – području bivše Jugoslavije, danas, poznatijem pod političkim pojmom Zapadnog Balkana³, Sjedinjene Američke Države prisutne su gotovo dvadeset godina. U rješavanju krize i stabilizaciji regije neprekinuto su se koristile cijelim spletom diplomatskih, političkih, gospodarskih i vojnih instrumenata. Ipak intenzitet njihovog prisustva ovisio je o razmjerima krize, ali i o pristupima administracija – od početne nezainteresiranosti Georga Busha starijeg (1988.-1992.), snažne involviranosti i "leadershipa" W.Clintona u dva mandata (1993.-2001.), pa do Georga Busha (mlađeg), također u dva mandata (2001.-2008.), koji je u uvjetima novog američkog unilateralizma, dovršio proces dekompozicije Srbije, priznavanjem državnosti Crne Gore i Kosova, te snažno poticao integriranje regije u euroatlantske integracije.

Dakle, aktivna uloga Sjedinjenih Američkih Država na prostoru Zapadnog Balkana može se analizirati kroz dva povezana dijela: njihovu presudnu ulogu u okončanju rata i stabilizaciji regije (1993.-2001.) i analizi razdoblja koje se odnosi na dva mandata predsjednika Busha, mlađeg a koje

1 Vidi Charles Krauthammer, "Unipolar Moment" Foreign Affairs, Vol. 70/1, 1990.

2 Charles Krauthammer, "Unipolar Moment revisited", National Interest, Winter 2002/2003.

3 Pojam Zapadni Balkan je prije svega politička kategorija koja se odnosi na zemlje nastale raspadom Jugoslavije bez Slovenije, ali s Albanijom; predstavlja vanjskopolitički koncept Europske unije koja na taj način ovaj prostor vidi kao regiju.

obilježava prevladavajući kontinuitet politike i aktivna uloga u "preoblikovanju" regije u smislu pune podrške neovisnosti Crne Gore i Kosova, ta ulasku Hrvatske, Albanije i Makedonije u NATO savez.

Ovaj članak ograničio se na analizu uloge SAD u prvom dijelu – razdoblju početaka krize, zaustavljanja ratnih sukoba i stabilizacije regije. Istovremeno nastojat će odgovoriti na pitanje koliko je politički i sigurnosni ustroj regije uspio "preživjeti" i odoljeti izazovima, kao i dati odgovor na pitanje može li proces demokratizacije i stabilizacije regije dovršiti sama Europska Unija, bez aktivnog sudjelovanja SAD.

2. Raspad Jugoslavije i reakcije velikih sila

Raspad Jugoslavije, koja je sa ugledom jedne od najutjecajnijih zemalja nesvrstanog pokreta, gotovo pedeset godina uspješno balansirala u blokovski podijeljenoj Europi, iznenadio je svijet. Pad Berlinskog zida, 1989., simbolički je označio kraj ideoloških podjela, nestanak blokova i optimistično najavio početak novih odnosa u međunarodnoj zajednici u kojima je Jugoslavija, kao svojevrsni "moralni pobjednik"⁴ hladnog rata, naizgled imala sve preduvjete za uspješnu tranziciju u proces njenog funkcionalnog integriranja u Europsku zajednicu.

U vrijeme blokovske podjele svijeta, socijalistička je Jugoslavija, zbog važnosti svog geopolitičkog i strateškog položaja, te imagea "otvorene" socijalističke zemlje, uživala podršku Amerike i njenih zapadnih saveznika⁵. Nove, bitno promijenjene međunarodne prilike, početkom devedesetih, uvjetovane raspadom socijalističkih sustava i ideologije komunizma na području Istočne Europe, smanjile su interes SAD-a i EZ-a za Jugoslaviju kao politički nesvrstanu, višenacionalnu, multikonfesionalnu federaciju, koja je proživljavala duboku političku i gospodarsku krizu.

Iako je od samih početaka krize raspolagala obavijestima i analizama o stanju u Jugoslaviji, kao i upozorenjima CIA-e i drugih obavještajnih službi, koje su prognozirale krvavi raspad Jugoslavije⁶, administracija predsjednika Busha nije smatrala potrebnim Jugoslaviju postaviti na listu svojih vanjskopolitičkih prioriteta. Razloge takvom stavu Amerike treba tražiti u oskudnom interesu i pogrešnoj procjeni razvoja događaja najužeg kruga savjetnika predsjednika Busha. Oblikovanje politike prema eskalirajućoj krizi na području Jugoslavije, u najvećoj je mjeri bilo pod utjecajem ljudi koji su imali dugo diplomatsko iskustvo i čvrste kontakte u Jugoslaviji, posebice u Srbiji – Lawrencea Eagleburgera, državnog tajnika, i Brenta Scowcrofta, savjetnika za nacionalnu sigurnost.⁷

4 Dean Jović, *Jugoslavija – država koja je odumrla*, Prometej Zagreb, 2003., str. 10, Slobodna Dalmacija, prema Tanjugu, 15. studeni 1990.

5 Zimmerman Worren, *Izvori jedne katastrofe*, Globus International, Znanje, Zagreb, 1997., str. 78.

6 Slobodna Dalmacija, prema Tanjugu, 15. studeni 1990.

7 Na ovaj aspekt američke politike upozoravaju mnogi autori, vidi R. Vukadinović, *Sigurnost na jugoistoku Europe*, Interland, Varaždin, 2000., str. 118.

Sjedinjene Države su formalno podržale neovisnost i teritorijalni integritet Jugoslavije uz zahtjev za demokratskim i tržišnim reformama, poštivanjem ljudskih i manjinskih prava, te osudile jednostrane zahtjeve republika za secesijom. Ipak, s obzirom na nisko rangirane nacionalne interese na području Jugoslavije, Amerika nije bila spremna primijeniti silu i čak je, prema vjerovanju mnogih, bila spremna prihvatiti ograničenu vojnu intervenciju JNA u interesu očuvanja Jugoslavije⁸.

Washington je po prvi put poslije II svjetskog rata krizu na jugoistoku Europe, sa potencijalno velikim utjecajem na geostratešku stabilnost kontinenta, jednostavno prepustio svojim zapadnoeuropskim saveznicima i uglavnom slijedio njihove diplomatske napore i stavove. Reakcija ministra vanjskih poslova Luksemburga Jacquesa Possa⁹, koji je tada predsjedavao Europskom zajednicom – "Ovo je trenutak Europe, ovo nije trenutak Amerikanaca" značila je upravo pokušaj EZ-a da na prostoru Jugoslavije provjeri djelotvornost vlastitih institucija i mogućnost oblikovanja zajedničke vanjske i sigurnosne politike. Međutim, izbijanje sukoba na području Jugoslavije zateklo je nespremljene zapadnoeuropske zemlje. Europska zajednica je svojim prvim diplomatskim inicijativama formalno nastojala sačuvati jedinstvo i teritorijalnu cjelovitost Jugoslavije, vjerujući da će darežljivom ponudom njenog bržeg približavanja Europi jednostavno zaustaviti eskalaciju nasilja i pokrenuti proces političkih i gospodarskih reformi. Ipak, različiti geostrateški interesi, kao i tradicionalne povijesne veze s ovim područjem vodećih država, članica EU, bili su razlogom njihovog neujednačenog pristupa rješavanju krize što je znatno utjecalo na rasplamsavanje rata i njegov tijek. Slijedom početnih propusta, međunarodna je zajednica postala determinirana u procesu traženja i primjene mirovnog rješenja na tlu Jugoslavije – ona nije uspjela osigurati teritorijalnu cjelovitost zemlje, ali ni njen miran raspad koji bi omogućio suživot jugoslavenskih naroda, te održanje gospodarskih veza i drugih oblika suradnje, uz postupno funkcionalno približavanje regije Europskoj uniji.

Ratovi na prostoru bivše Jugoslavije postali su pokazatelj djelotvornosti Europske unije u primjeni jedinstvene vanjske i sigurnosne politike, te uspješnosti njenog samostalnog djelovanja u procesu traženja rješenja krize. Upravo na području bivše Jugoslavije kristalizirali su se i brojni drugi odnosi u međunarodnoj zajednici koji su krajem dvadesetog stoljeća značajno utjecali na oblikovanje međunarodnog poretka:

1. Odnosi SAD i EU postupno su došli u fazu ozbiljne razlike u stavovima zbog višegodišnje nedjelotvorne diplomacije EU koja nije bila sposobna razriješiti krizu. Uz sve očitiju mogućnost prelijevanja krize na susjedne države, od kojih su neke bile i članice NATO-a, eskalacija sukoba na ovom

8 U tom kontekstu treba reći da je podrška bila usmjerena prema premijeru Markoviću, za koga su SAD smatrale da može kontrolirati JNA. Amerika je vrlo rano, prije bilo koje druge zemlje, označila Miloševića kao "generatora sukoba". Upravo energičnom intervencijom Bushove administracije, Srbiji nije priznat političko pravni kontinuitet s bivšom Jugoslavijom, a zbog ponašanja vodstva Srbije, tzv. Nicklesovim amandmanom otkazana je financijska pomoć Jugoslaviji, više vidi Stipe Mesić, Kako je srušena Jugoslavija, Mislavpress, Zagreb, 1994.

9 Nedovršeni mir, Izvještaj međunarodne komisije za Balkan, HHO, Zagreb, Pravni centar, FOD BiH, 1997., str. 56.

području postala je važno i neodgodivo pitanje europske stabilnosti i sigurnosti. Postalo je jasno da samo zajednički i koordinirani pristup, uz usklađeno političko i vojno djelovanje, pod liderstvom Sjedinjenih Država, može donijeti rješenje.

2. Diplomatske inicijative za rješavanje krize bile su vezane za multilateralne organizacije poput EU, OSCE, WEU, UN i NATO. Svaka od ovih međunarodnih organizacija, bez obzira na svoj nezavisni karakter, bila je pod utjecajem stavova i volje zemalja članica, koje su zbog pojedinačnih interesa često blokirale njihove mehanizme u procesu nametanja mira. Na primjer, iako su Ujedinjeni narodi od samog početka nastojali, uz Europsku uniju, posredovati u traženju mirovnog rješenja, činjenica je da, izuzev pomoći koju su pružili na humanitarnom području, njihove peace keeping snage nisu bile osobito uspješne. Njihov moralni autoritet, za koji se početkom devedesetih vjerovalo da može biti važan izvor osiguravanja mira, stabilnosti i sigurnosti na europskom kontinentu, potkopan je činjenicom da niti jedan mirovni sporazum nisu bili u stanju poduprijeti vojnom silom.

3. Rat na području bivše Jugoslavije testirao je odnose Rusije i Sjedinjenih Država, te Rusije i Europske unije. Uslijed nesređenih unutarnjih prilika, Rusija nikad nije do kraja definirala svoju strategiju djelovanja na jugoistoku Europe niti je bitnije omela planove i djelovanje SAD-a i EU-a na prostoru bivše Jugoslavije. Ipak, Balkan je i dalje ostao područje tradicionalnog ruskog interesa, pa je, u drugoj polovici devedesetih, Rusija svoje vanjsko-političke koncepcije profilirala na suprotstavljanju NATO-voj politici prema rješavanju krize u Bosni i Hercegovini i na Kosovu.¹⁰

4. Kriza je postala test vjerodostojnosti i djelotvornosti akcija NATO-a kao vojno-političkog saveza. NATO je, u novim međunarodnim okolnostima, trebao preuzeti ulogu nositelja geostrateške stabilnosti u Europi, a istovremeno pokazati da je čvrst oslonac Sjedinjenih Država u oblikovanju politike prema ovim prostorima.

3. SAD – aktivna uloga u rješavanju krize

Poslije priznanja Hrvatske i Slovenije od strane EU-a, američka je politika ostala izolirana i gubila je na djelotvornosti. Američko javno mnijenje zahtijevalo je odlučniju Vladinu politiku u Bosni i Hercegovini, međutim, prva godina Clintonovog mandata nije donijela promjene u pristupu rješavanja krize. Iako se predsjednik Clinton već u predizbornoj kampanji zalagao za snažnije diplomatsko, pa i vojno angažiranje Amerike na Balkanu, činjenica je da su, u njegovoj politici, prioritet dobile unutarnjopolitičke teme.¹¹

Poslije humanitarnih kriza u Somaliji i Ruandi koje su rezultirale ogromnim ljudskim žrtvama, masovnim i nasilnim preseljavanjem stanovništva i teškim kršenjima ljudskih prava, predsjednik Clinton je u američku vanj-

10 Radovan Vukadinović, *Amerika i Rusija, politička kultura*, Zagreb, 2008., str. 139.

11 Više vidi Bill Clinton, *Moj život*, Naklada Ljevak, 2004.

sku politiku uveo koncept tzv. humanitarnog rata, odnosno humanitarnih, vojnih intervencija¹² s ciljem zaustavljanja stradanja civilnog stanovništva u zemljama zahvaćenim građanskim ratovima. Međutim, humanitarna kriza izazvana raspadom Jugoslavije, za novu administraciju pokazala se kao daleko teži problem koji je zbog kompleksnosti sukoba zahtijevao veće vojne resurse i predstavljao znatan rizik, te neophodnu podršku saveznika. Odbacujući, posljednji u nizu mirovnih planova koje je ponudila Europska unija – Wance-Owenov mirovni plan¹³ američka vlada nije ponudila nikakvo drugo rješenje, te je time stvorila situaciju u kojoj se rat nastavio i čak pojačao u svom intenzitetu.

Takva nedefinirana politika stvorila je duboku polarizaciju između State Departmenta i Kongresa. Američka je politika nastojala uvjeriti svoje saveznike – Veliku Britaniju i Francusku, u neophodnost vojnog interveniranja na području Balkana. Međutim, europske zemlje nisu bile sklone toj ideji, pogotovo zbog protivljenja Rusije¹⁴.

Poslije nekoliko godina rata i neuspješnog djelovanja zemalja EU-a koje nisu bile sposobne nametnuti mir, Amerika se aktivno uključila u rješavanje krize i to iz nekoliko razloga:

1. Postojala je realna mogućnost eskalacije i širenja sukoba na područje Makedonije i Kosova, te destabilizacije regije uvlačenjem u sukob susjednih država zainteresiranih raspadom Jugoslavije

2. Rusije je upravo krizu na području bivše Jugoslavije nastojala iskoristiti za jačanje svog utjecaja u međunarodnim odnosima i obnavljanje statusa supersile.¹⁵ Zbog mogućnosti povezivanja pravoslavnog bloka zemalja – Rusije, Srbije i Grčke, što bi dodatno polariziralo Europu i otvorilo mogućnost konfrontiranja velikih sila na području Balkana, Sjedinjene Države nisu željele snažnije prisustvo Rusije na Balkanu.

3. Pod utjecajem ratnih prilika na prostoru Bosne i Hercegovine sve su više jačale fundamentalističke, islamističke ideje. Mudžahedini i islamski fundamentalisti u sve većem broju su, kao dragovoljci, počeli stizati u BiH i sudjelovati u ratnim operacijama. Postoje indicije da su muslimanske vlasti u BiH bile povezane s Osamom Bin Ladenom i Al Quaidom¹⁶. Ipak, nesumnjivo značajnije utopište militantne islamske skupine imale su na Kosovu i Albaniji, gdje su po uvjerenju zapadnih obavještajnih službi, aktivno sudjelovale u obučavanju i naoružavanju Oslobođilačke vojske Kosova.

12 Predsjednik Clinton je u međunarodnu politiku uveo praksu humanitarnih intervencija, tj. pokretanja i vođenja ratnih operacija u svrhu zaštite ljudskih prava i prevencije uzroka koji mogu dovesti do sukoba sa teškim humanitarnim posljedicama. Prvi primjer je bila američka vojna intervencija na Haitiju, 1994.

13 Smatrajući da je plan uvažio politiku i rezultate etničkog čišćenja, Clintonova administracija ocijenila je plan kao nepravedan i moralno upitan. Predsjednik Clinton, potpredsjednik Gore i ministar obrane Lake bili su jedinstveni u stavu da Bošnjaci imaju pravo na obranu, pa time i na oružje. O planu više vidi James Gow International Diplomacy and Yugoslav War, Hurst&Company, London, 1997, str. 223.-259.

14 O razlikama u pristupu rješavanju krize među europskim zemljama vidi James Gow, International Diplomacy and Yugoslav War, str. 215

15 Radovan Vukadinović, Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka, Agencija za komercijalnu djelatnost, Zagreb, 2001., str. 295-300.

16 Vidana Selimbegović, Putovnica za gori život, DANI, br. 224, 21.09.2001.

4. Kriza na području bivše Jugoslavije pokazala je nejedinstvo i nepripremljenost članica EU koje svojim djelovanjem nisu bile sposobne zaustaviti rat. Naime, najrazorniji sukob u Europi poslije drugog svjetskog rata zatekao je nespremne zapadnoeuropske zemlje, pokazao njihov sukob interesa i nemogućnost oblikovanja zajedničke vanjske politike što je poslije Maastrichta svakako postao prioritet. Postalo je očigledno da kriza na prostoru bivše Jugoslavije zahtijeva zajednički pristup i koordinirane stavove glavnih aktera međunarodne zajednice.

5. Humanitarna kriza, masovni ratni zločini i etničko čišćenje, nezabilježeno u novijoj europskoj povijesti izazvali su u Sjedinjenim Državama žestoke prosvjede javnosti. Iako Kongres dugo nije odobravao američko izravno vojno angažiranje, potreba da se zaštite moralne i etičke vrijednosti, navela je predsjednika Clintona na intervenciju.

Od 1993. Sjedinjene Američke Države su preuzele najvažniju ulogu u mirovnom procesu. Svi mirovni planovi koje su do tada ponudili Europska unija i Ujedinjeni narodi¹⁷ sadržavali su u sebi koncept trodjelne etničke podjele Bosne i Hercegovine. Sjedinjene Države su promijenile pristup i usmjerile se na stvaranje političkog i vojnog saveza bosanskih Hrvata i Muslimana, kao prvog koraka prema postizanju trajnog političkog sporazuma koji će očuvati teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, te spriječiti daljnje širenje sukoba.

Washingtonski sporazum, potpisan u ožujku 1994.g, prema riječima Jamesa O'Briena, posebnog izaslanika predsjednika Clintona za bivšu Jugoslaviju, bio je prvo pravo američko posredništvo u krizi koje je promijenilo dinamiku mirovnih pregovora¹⁸. Washingtonski sporazum kojim je zastavljen hrvatsko-muslimanski sukob bio je jedan od prvih velikih, diplomatskih uspjeha Clintonove administracije u rješavanju krize. Ispravnost nove američke strategije koja se fokusirala na stvaranje hrvatsko-muslimanskog saveza kako bi se uspostavila vojna ravnoteža među zaraćenim stranama u Bosni i Hercegovini, potvrdila se i situacijom na terenu koja se uskoro počela mijenjati. Predsjednici Tuđman i Izetbegović, 22.srpnja 1995. potpisali su u Splitu Deklaraciju o zajedničkoj obrani¹⁹, tj. sporazum kojim je Hrvatskoj vojsci omogućeno da legitimno sudjeluje u operacijama u Bosni i Hercegovini, pogotovo u deblokadi Bihaća.

U dokumentu američkog State Departmenta "The Road to Dayton", službenom izvješću o ratu na Balkanu i ulozi američke diplomacije,²⁰ s ko-

17 Mirovni planovi kojima je međunarodna zajednica predvođena EU pokušavala riješiti krizu na području Bosne i Hercegovine, nastojali su uskladiti sasvim suprotne ciljeve – formalno očuvati teritorijalni integritet BiH, ali istovremeno zadovoljiti interese tri sukobljene nacionalne zajednice koje su upravo svoju budućnost vidjele u konačnoj podjeli Bosne.

18 <http://www.slobodnaeuropa.org/> Međunarodna zajednica i rat u BiH 1992.-1995., dokumentarni serijal Vlade Azinovića.

19 Puni naziv – Deklaracija o oživotvorenju Sporazuma iz Washingtona, zajedničkoj obrani od srpske agresije i postizanju političkog rješenja sukladno naporima međunarodne zajednice, u javnosti poznat kao Splitska deklaracija, najčešće je spominjani dokument kada je riječ o vojnoj suradnji Hrvatske i BiH.

20 "The Road to Dayton; US Diplomacy and Bosnia Peace Process, May-December 1995, U.S. Department of State, Dayton History Project, May 1997; Dokument se temelji na podacima obavještajnih službi CIA-e, NSA-e i DIA-e.

jeg je skinuta službena oznaka tajnosti tek 21. studenog 2005., pojašnjava se značenje bihačke enklave za odnose snaga među zaraćenim stranama, ali se iskazuje i razumijevanje za poziciju hrvatske Vlade. Naime, prema američkoj procjeni, pad bihačke enklave spojio bi srpske teritorije u Hrvatskoj i Bosni, ojačao poziciju Krajine i vjerojatno vodio stvaranju jedinstvene srpske regije, što je za Hrvatsku bilo potpuno neprihvatljivo. Dokument naglašava važnost Washingtonskog sporazuma te vrijednost odluke Clintonove administracije o stvaranju hrvatsko-muslimanskog saveza koji je doveo do uspostave vojne ravnoteže u Bosni i Hercegovini.

Iako još uvijek nije u potpunosti razriješena uloga američke Vlade u vojno-redarstvenoj operaciji Oluja, činjenica je da dostupni dokumenti, kao i svjedočenja diplomatskih i vojnih dužnosnika Clintonove administracije dokazuju da je postojala načelna politička, ali i vojna potpora SAD-a tijekom pripreme, planiranja i izvođenja ove vojne akcije. Po riječima Petera Galbrighta, bivšeg američkog veleposlanika u Hrvatskoj, Sjedinjene Američke Države nisu odobrile akciju, ali nisu bile ni spremne iskoristiti svoj diplomatski utjecaj da bi zaustavile operaciju "Oluja"²¹. I u dokumentu "Road to Dayton"²² navodi se da Bijela kuća nikad nije dala zeleno svjetlo za operaciju "Oluja" ali ju je smatrala nužnom jer je to bila prilika da se ubrza mirovni proces.

Operacija "Oluja" započela je u ranim jutarnjim satima 4.kolovoza 1995. napadom HV-a na položaje krajinskih Srba. Istovremeno, zrakoplovstvo NATO-a napalo je radarska postrojenja vojske SK kod Udbine i Knina te ih uništilo. Logistička potpora CIA-e koja je hrvatskim obavještajnim službama dostavila precizne podatke o pozicijama srpskih trupa i naoružanju²³ govore u prilog tezi da su SAD podržale "Oluju" i to iz nekoliko razloga:

1. Zajedničko djelovanje i uspješna ofenziva HV-a i Armije BiH na području Bosne i Hercegovine bitno je promijenila situaciju i odnose snaga, te je u kratkom vremenu dovela do uspostave vojne ravnoteže između triju zaraćenih strana što je imalo presudno značenje za postizanje mirovnog sporazuma.

2. Geostrateški položaj Hrvatske praktički je bio neodrživ jer je zemlja bila rascijepljena, a komunikacija između juga i sjevera gotovo onemogućena. U skladu s načelom o nepromjenjivosti granica, kojeg se međunarodna zajednica nastojala držati u rješavanju krize na području bivše Jugoslavije, Clintonova administracija podržala je vojno-redarstvenu operaciju Oluju kao legitimno pravo hrvatske strane da oslobodi i reintegrira svoj teritorij.

3. Akcija hrvatskih snaga koja se odvijala paralelno sa operacijom "Deliberate Force", bila je svakako u interesu Amerike jer je njezin uspjeh jamčio i završetak rata, te primjenu cjelovitog mirovnog rješenja. Stoga je i pružena podrška akcijama Hrvatske vojske u Bosni koje su tekle usporedno s NATO-vim bombardiranjem vojnih ciljeva bosanskih Srba i prvom diplomatskom akcijom Richarda Holbrookea. Kombinirana hrvatsko-bosanska vojna

21 Peter Galbright, bivši američki veleposlanik u Hrvatskoj u izjavi za Slobodnu Dalmaciju, 27.07.2001.

22 Spomenuti dokument također se bavi analizom američke uloge u Oluji.

23 J. Barry, What Did the CIA Know, Newsweek, 27.08.2001.

ofenziva bila je rezultat diplomatskih uspjeha, ali svakako i obučavanja, te vojne pomoći koju su Sjedinjene Države pružile HV-u i bosanskoj Armiji.

Suđenje generalu Anti Gotovini na Haaškom tribunalu²⁴ koji je usko surađivao sa američkim savjetnicima dok je zapovijedao operacijom Oluja također otkriva do sada prikrivenu, američku ulogu u toj operaciji. Naime, Sjedinjene Američke Države odobrile su početkom 2009.²⁵ trojici visokih časnika američke vojske da svjedoče u korist obrane generala Ante Gotovine na suđenju u Haagu. Tjednik Nacional navodi da su američki časnici u vrijeme pripremanja "Oluje" opskrbili HV podacima o kretanju Srba u Krajini i pokretima JNA na istočnoj granici sa Hrvatskom. Prema riječima američkih časnika Sjedinjene Američke Države su bile vrlo zadovoljne brzinom provedene akcije i njenim rezultatima koji su omogućili ulazak HV-a u BiH i prodor do Banje Luke te na kraju pristanak Beograda na pregovore u Daytonu. Američko – hrvatska suradnja na obavještajnom i vojnom području uspostavljena tijekom "Oluje" nastavljena je i poslije u sektoru elektroničkog izviđanja prema Srbiji i Crnoj Gori osobito radi sprečavanja Miloševićeve intervencije u Crnoj Gori.

Sličnu analizu američke uloge u Oluji objavio je i američki dnevnik The New York Times²⁶ koji navodi da su vojni savjetnici SAD-a, među njima umirovljenici, ali i aktivno osoblje, pomogli isplanirati operaciju, dok su se američke bespilotne letjelice nalazile iznad zone bitke, prikupljajući informacije za hrvatske snage. Times ističe da SAD nisu bile upletene u bilo kakve kaznene optužbe povezane s operacijom, no navodi da će samo suđenje generalu Anti Gotovini otkriti neke od američkih obavještajnih metoda ili izvora koji su korišteni tijekom Oluje.

Napredovanje HV-a u Bosni i Hercegovini, u kolovozu i rujnu 1995. zastavljeno je političkim pritiscima Sjedinjenih Država na hrvatsko vodstvo zbog procjene da bi slom Vojske RS i akcija zauzimanja Banje Luke proizvelo gotovo pola milijuna novih srpskih izbjeglica. Zauzvrat, predsjedniku Tuđmanu je pruženo obećanje da će okupirano područje istočne Slavonije biti uskoro reintegrirano u sastav Hrvatske uz pomoć međunarodne zajednice²⁷.

Upravo zahvaljujući političkoj, ali jednako tako i vojnoj potpori SAD-a, Hrvatska je vojnim akcijama "Bljesak" i "Oluja" reintegrirala svoje okupirane teritorije. U američkoj strategiji odigrala je tada vrlo značajnu ulogu – razbila je na terenu vojnu snagu bosanskih Srba, pa je već u jesen 1995. na području Bosne i Hercegovine stvorena vojno-politička ravnoteža između zaraćenih strana. Bosanski Srbi, uslijed gubitka teritorija i izostanka pomoći Miloševića koji je bio izložen pritiscima međunarodne zajednice, bili su spremni prihvatiti pregovore u Daytonu.

24 Zapovjednik Zbornog područja Split HV-a od 9.10. 1992.do ožujka 1996. Bio je vrhovni operativni zapovjednik dijela operacije Oluja, danas optužen na Haaškom tribunalu za progone, deportacije, nečovječno postupanje, pljačku imovine, bezobzirno razaranje naselja, ubojstva, te nečovječna i okrutna postupanja prema civilima. Radi se o bivšim američkim vojnim izaslanicima.

25 Više o svjedočenju američkih časnika Johna Sadlera, Richarda Herricka i Ivana Šarca vidi u tjedniku Nacional, br. 691, 10.02.2009., autor Eduard Šoštarić.

26 The New York Times, 12.03.2008.

27 Vidi Holbrooke, Završiti rat, Šahinpašić, Sarajevo, 1998.

4. Dayton – rješenje ka miru

U studenom 1995. Amerika je zajedno sa zemljama, članicama Kontaktne skupine²⁸ uspjela u Daytonu okupiti lidere sukobljenih strana te započeti, poslije niza propalih diplomatskih pokušaja, prve ozbiljne pregovore koji su završili političkim sporazumom. Preduvjet za postizanje mirovnog sporazuma bila je postignuta vojno-politička ravnoteža^{29,29}, tj. balans koji se između zaraćenih strana stvorio na terenu do jeseni 1995. Mirovni sporazum u Daytonu, postignut 21. studenog 1995., uspostavio je Bosnu i Hercegovinu kao međunarodno priznatu, suverenu državu sastavljenu od tri konstitutivna naroda i dva entiteta – Federacije BiH i Republike Srpske. Uspostavljeno savezništvo Hrvata i Bošnjaka postalo je okosnica američkog mirovnog plana. Uspjeh u implementaciji mirovnog sporazuma jamčile su jedinice IFOR-a, koje su se, već nakon mjesec dana, razmjestile na dogovorenim crtama razdvajanja sukobljenih strana i svojom djelotvornošću pokazale da su značajna potpora realizaciji političkog sporazuma³⁰.

Daytonski mirovni sporazum označio je prekretnicu u jugoslavenskoj krizi – postavio je temelje formalne državnosti BiH – zaštitio je njezin suverenitet i učvrstio međunarodno priznate granice, dok je otvaranje komunikacija, te uspostava gospodarskih veza među entitetima trebala potaknuti političko zblizavanje tri konstitutivna naroda BiH.

Clintonova administracija uspjela je nametnuti američko liderstvo u mirovnom procesu zaustavljajući sukobe i djelotvorno razdvajajući zaraćene strane, čime je znatno doprinijela stvaranju stabilnijeg sigurnosnog okruženja u regiji. Poslije Daytona, američki cilj postao je demokratizacija regije, a nastojanja međunarodne zajednice usmjerila su se u pravcu provedbe političkih i gospodarskih reformi, procesuiranja ratnih zločina kako bi se neutralizirali ekstremisti, te nametnuo sekularni, liberalni i demokratski koncept društva. Međutim, tri glavna aktera – Milošević, Tuđman i Izetbegović, zbog različitih interesa uporno su, sve do napuštanja vodećih pozicija, sabotirali te ciljeve. Pokazalo se da nitko od njih nije odustao od političkih koncepcija koje su zagovarale definitivnu podjelu BiH, a u skladu s njima bili su spremni i interpretirati odredbe Daytonskog sporazuma.

U gotovo petnaest godina provedbe sporazuma kristalizirali su se svi problemi u odnosima među tri konstitutivna naroda koji su rezultirali sve glasnijim zahtjevima za derogiranjem daytonskih temeljnih principa i nastojanjima da se Bosna i Hercegovina transformira u labavu uniju njena dva entiteta³¹. Pobornici ove ideje argumente za svoje zahtjeve nalaze

28 Kontaktna skupina, kao izraz multilateralne diplomacije za BiH, osnovana je u travnju 1994., a države članice bile su Sjedinjene Države, Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Rusija.

29 Bass Warren, *The Triage of Dayton*, Foreign Affairs, September/October 1998 ili vidi J. Gow, *International Diplomacy and Yugoslav War*, Hurst & Co, London, 1997, str.279.

30 Implementing the Dayton Peace Agreement, the Bosnian Federation, The Bureau of European and Canadian Affairs, November 7, 1996.

31 Osobiti zagovornik ove ideje je premijer srpskog entiteta u BiH Milorad Dodik. U trenutku priznanja samostalnosti Kosova, Dodik je postavio zahtjev za referendumom u BiH što je postalo dio službene platforme RS za ustavne promjene u BiH. Dodik BiH u budućnosti vidi kao unija nezavisnih država, a u okviru toga mogućnost secesije srpskog entiteta od BiH. Svoje stavove nedavno je

upravo u sporazumu koji istovremeno sadrži i elemente podjele BiH – na Republiku Srpsku i na Federaciju koja je, ipak teritorijalno podijeljena između Bošnjaka i Hrvata. Američki politički analitičar Richard K. Betts³² naglašava da je provedba Daytonskog sporazuma dugotrajna zadaća međunarodnih snaga, međutim da se međunarodno prisustvo u regiji produžava zahvaljujući proturječnostima što ih izazivaju de jure i de facto stanja proistekla iz sporazuma. Naime, Bosna i Hercegovina bi de jure trebala biti jedinstvena država, ali u njoj de facto postoje dvije države, a radi se i na uspostavi treće. Ove kontradikcije omogućuju domaćim političkim akterima da podrivaju institucije zajedničke države i sabotiraju njen integritet.

Ovakva analiza političkih prilika u BiH ne gubi na vrijednosti i osam godina poslije. Naime, za međunarodnu zajednicu, već niz godina, ostaju otvorena pitanja kako okončati prisustvo međunarodnih snaga u Bosni i Hercegovini, ali i na Kosovu, a da se istovremeno izbjegne eskalacija nasilja i etničkih napetosti u regiji.

O uspješnosti američke politike na Balkanu koja se fokusirala na očuvanja jedinstvene BiH, gotovo petnaest godina poslije Dayton, sve se češće vode javne rasprave. U autorskom članku, William Montgomery³³, bivši američki veleposlanik u Bugarskoj, Hrvatskoj i SR Jugoslaviji, i bivši specijalni savjetnik predsjednika Clintona za Bosnu, navodi da su Sjedinjene Države "zaglavile" u politici koja inzistira na multietničkim društvima u Bosni i na Kosovu. Usprkos ogromnim ljudskim i materijalnim resursima uloženim u regiju u protekla dva desetljeća, stvarne su prilike daleko od očekivanih zbog čega nije moguće postići stabilnost i dugoročna rješenja. Kako bi se međunarodni protektorat priveo kraju, Montgomery predlaže rješenja koja bi potvrdila dugogodišnju teritorijalnu podjelu u regiji: referendum u BiH, kao pravnu osnovu za secesiju Republike Srpske iz BiH, ali i stvaranje hrvatskog entiteta, te podjelu Kosova duž rijeke Ibar. U oba slučaja, navodi, nužna su brojna jamstva zaštite prava manjina i spremnost međunarodne zajednice, pogotovo SAD, da upotrijebi vojnu silu kako bi se takvo razgraničenje provelo bez daljnje eskalacije nasilja u regiji.

Također bivši američki veleposlanik u Hrvatskoj Peter Galbright³⁴, reagirajući na iznijete stavove, navodi da politiku usmjerenu na očuvanje teritorijalnog integriteta BiH, za koju se i sam zalagao i provodio je posljednjih petnaest godina, danas smatra pogrešnom. Bosna je i dalje podijeljena zemlja, pa bi u tom kontekstu, potez prema neovisnosti bosanskih Srba možda bio pravedan i doveo do veće stabilnosti u regiji, međutim, smatra da međunarodna zajednica ima moralni interes da ne nagrađuje genocid.

Bosna i Hercegovina, i danas, četrnaest godina od završetka rata, zbog slabosti zajedničkih institucija i gotovo suverene pozicije njezinih entiteta

ponovio u autorskom tekstu u bečkom dnevniku "Standard" pozivajući predstavnike međunarodne zajednice, koji danas razgovaraju o političkoj budućnosti BiH, da tu zemlju, četrnaest godina poslije "građanskog rata" puste da bude slobodna. http://www.index.hr/vijesti/clanak-Dodik_moli_medunarodnu_zajednicu_da_puste_BiH_da_sama_vlada,

32 Američke opcije na Balkanu, intervju Richard K. Betts, autor Vlado Azinović, Dani, br. 213, 06.06.2001.

33 William Montgomery, The Balkan Mess Redux, The New York Times, June 4, 2009.

34 Peter Galbright u intervjuu Večernjem listu, www.tportal, 10.06.2009.

– Federacije BiH i Republike Srpske, ne uspijeva funkcionirati kao moderna država sposobna ostvariti svoj glavni vanjskopolitički cilj – uključenje u Europsku uniju i NATO. Sve više je javnih rasprava o neophodnosti ustavne reforme u BiH. Međutim, dok se Bošnjaci zalažu za jačanje središnje države prijenosom ovlasti s entiteta, političko vodstvo Republike Srpske izrazito se protivi ovoj ideji. Iako već niz godina postoji napon da se okonča snažna nazočnost međunarodne zajednice u BiH i smanje ovlasti njezinih institucija, pogotovo Ureda visokog predstavnika³⁵, ipak politička situacija u zemlji još uvijek nije takva da bi se transformacija međunarodnog prisustva u Bosni i Hercegovini mogla obaviti bez visokog rizika. Mnogi problem vide i u nekonzistentnoj politici zemalja Europske unije, koja bez američkog liderstva nije sposobna prevladati zastoj u demokratskim reformama i potaknuti napredak BiH na putu prema euroatlantskim integracijama.

Nedavna posjeta američkog potpredsjednika Joe Bidena Balkanu³⁶ otvorila je spekulacije o mogućnostima obnove američkog vodstva u regiji. Posjeta je počela u Bosni i Hercegovini, čime je simbolično naglašen prioritet Obamine administracije – nedvosmislena podrška Daytonu, bosanskom suverenitetu i teritorijalnom integritetu. Potpredsjednik Biden pružio je punu potporu politici i vodstvu Europske unije u BiH te uputio jasnu poruku lokalnim liderima da preuzmu punu odgovornost za izgradnju vlastite države. Za procijeniti je da nova administracija predsjednika Obame, za sada nije spremna prihvatiti nikakve podjele te da SAD ostaju na pozicijama jedinstvene Bosne i Hercegovine.

U izvještaju sačinjenom za United State Institute of Peace³⁷, analitičari David Binder, Steven Meyer i Obrad Kesić smatraju da unatoč činjenici što mnogi računaju na vrlo snažan angažman SAD na Balkanu, za to ne postoje realne osnove. Naime, Sjedinjene Države ne žele, zbog Bosne, doći u sukob sa zemljama Europske unije koje bi to doživjele kao još jedno u nizu američkih nastojanja da se diskreditira vodstvo EU-a u regiji. Obamina administracija uložila je dosta energije i u normalizaciju odnosa s Rusijom što također ne žele poremetiti. Nadalje, kako se navodi u izvješću, Sjedinjene su Države suočene sa globalnim i unutarnjim izazovima – od teške ekonomske krize, nezahvalnog angažmana u ratovima u Iraku i Afganistanu, te suočavanja sa drugim vanjskim prijetnjama koje dolaze iz Pakistana, Sjeverne Koreje, granice s Meksikom, te zastoja u izraelsko-palestinskom mirovnom procesu.

35 Očekuje se da se mandat Visokog predstavnika u BiH okonča do kraja 2009. čime bi se dovršio međunarodni protektorat, a ovlasti prenijele na Ured posebnog predstavnika EU (EUSR). Međutim, ICG (International Crisis Group) u svojim preporukama od 09.03.2009. navodi da sa zatvaranjem Ureda ne treba žuriti, te da određeni oblik međunarodne nazočnosti treba ostati u vidu jake misije EU koja će nastaviti podsticati Bosnu na putu ka europskoj integraciji/[http://www.crisisgroup.org/home/Europe report N 198](http://www.crisisgroup.org/home/Europe%20report%20N%20198).

36 Očekivanja su osobito izražena među bošnjačkim političarima; Biden je tijekom posjeta (19.05.2009.) izrazio zabrinutost glede smjera kojim ide BiH i pozvao političare na dogovor oko ustavnih reformi; <http://www.setimes.com/2009/05/20> Nedovršena tranzicija Bosne: Između Daytona i Europe.

37 U.S. Policy and Bosnia-Hercegovina: An Assessment, June 2009, United States Institute Of Peace, <http://www.usip.org>, USIP

5. Kosovo

Eskalacija nasilja i sukoba između srpskih snaga i kosovskih Albanaca 1998. izazvala je zabrinutost međunarodne zajednice zbog mogućih humanitarnih posljedica i širenje sukoba na druge zemlje. Internacionalizacija kosovske krize započela je posredovanjem zemalja Kontaktne skupine³⁸ međutim poduzete diplomatske aktivnosti nisu zaustavile spiralu nasilja. U slučaju Kosova Sjedinjene Američke Države preuzimaju od samog početka vodeću ulogu u rješavanju krize te uz taktiku mirovnog posredovanja uvode dodatne mjere pritiska na Srbiju uz jasno izrečenu prijetnju vojnom intervencijom.

U svojoj knjizi *NATO's Air War for Kosovo*, Benjamin S. Lambeth³⁹ ponudio je jednu od najopsežnijih analiza operacije Allied Force. Autor navodi da je NATO pod vodstvom Sjedinjenih Država, tijekom operacije po treći put od 1990. koristio zračne udare kako bi suzbio regionalne konflikte i zaustavio humanitarnu katastrofu. Iako je sama operacija postigla postavljene ciljeve, prije svega doprinijela kapitulaciji Miloševića, činjenica je da je bila determinirana stavovima europske, ali i američke javnosti koja je postavljala pitanja opravdanosti američkog uplitanja u kosovsku krizu. Lambeth smatra da je, uz vojni, operacija imala i vrlo snažan politički učinak koji je ostavio Miloševića bez međunarodne podrške, pogotovo bez podrške Moskve, što je presudno utjecalo na njegovo odstupanje s vlasti. Bez obzira na propuste u strategiji i izvedbi operacije, neosporno je da je odluka NATO-a da pod svaku cijenu zaustavi Miloševića u progonu i etničkom čišćenju gotovo milijun ljudi, promijenila stavove zapadne javnosti i ojačala kredibilitet NATO-a, ali i SAD-a.

Doista, NATO-va intervencija na Kosovu bitno je oslabila poziciju Miloševićevog režima i ojačala opozicijske snage, te time stvorila pretpostavke političkog obrata u Srbiji, a vojni poraz vojske, kolaps ekonomije i uništenje komunikacija onemogućili su samog Miloševića da proizvodi nove konflikte. Iako se u međunarodnoj javnosti postavilo pitanje legaliteta i usklađenosti NATO-ovog djelovanja s odredbama međunarodnog prava⁴⁰ neosporno je da su moralni, humanitarni i na kraju geopolitički razlozi bili presudni da Sjedinjene Države pokrenu NATO na vojnu akciju protiv jedne suverene države. NATO-va akcija na Kosovu imala je nekoliko bitnih odrednica:

1. U ovoj operaciji sudjelovalo je 19 zemalja pod vodstvom Sjedinjenih Država. Zajedničkom akcijom odlučno su zaustavile eskalirajući sukob koji je prijetio destabilizacijom cijele regije i spriječile tešku izbjegličku i humanitarnu katastrofu. Još jednom se pokazala neophodnost diplomatskog djelovanja uz potporu vojne sile u procesu efikasnog rješavanja regionalnih kriza i primjene potpisanih mirovnih sporazuma.

38 Kontaktna skupina – SAD, Velika Britanija, Francuska, Njemačka, Italija, i Ruska federacija.

39 Lambeth Benjamin S., *NATO S Air War for Kosovo, A Strategic and Operational Assessment* Rand, 2001.

40 Caratan Branko, *The crisis in Southeast Europe and the NATO Military Intervention*, *Croatian International Relations Review*, Vol. V, br. 15/16, 1999., str. 87-94.

2. Pokazalo se da vojna moć Sjedinjenih Država ima presudnu ulogu u oblikovanju međunarodnog sigurnosnog okruženja. Zračna kampanja nad Kosovom pokazala je sve razlike između europskih i američkih kapaciteta vođenja "modemskog" rata. SAD su osigurale gotovo svu borbenu podršku, sredstva za vođenje elektronskog rata, nadzor zračnog i kopnenog prostora, punjenje goriva u zraku i druge kapacitete ključne za sukob visokog intenziteta, pa je sasvim jasno da su europski saveznici i dalje uvelike ovisni o Sjedinjenim Državama⁴¹.

3. NATO-vom akcijom oslabljen je Miloševićev režim, te onemogućen u namjeri da dalje generira sukobe u regiji, prvenstveno na području Bosne i Hercegovine. Istovremeno je otvoren put demokratizaciji cijele regije: izbori početkom 2000. donijeli su promjenu vlasti u Hrvatskoj, a izborna pobjeda demokratske opozicije u SR Jugoslaviji u prosincu 2000. bila je povijesni zakret za cijelu regiju koji je otvorio mogućnost demokratskog preobražaja jugoistočne Europe.

6. Zaključak

Raspad Jugoslavije i ratovi koji su se vodili od 1991.-1999. uzrokovali su goleme ljudske žrtve i traume, strahovita materijalna razaranja, izbjegličku i humanitarnu katastrofu koja je rezultirala preseljenjem čitavih naroda. Raspad Jugoslavije bio je neminovan proces, međutim, međunarodna zajednica propustila je reagirati u ranim fazama sukoba. Iako je Europska unija od samog početka nastojala pronaći diplomatsko rješenje krize, činjenica je da u tome nije uspjela. Nejedinstvo zapadnoeuropskih zemalja, kriza europskog identiteta, nemogućnost cjelovitog sagledavanja problema na jugoistoku Europe, a nadasve okupiranost vlastitim prioritetima, nametnuli su potrebu američkog liderstva. Međutim, početkom devedesetih, Amerika nije prepoznala svoje nacionalne interese na prostoru bivše Jugoslavije te nije bila spremna upotrijebiti svoj utjecaj za razrješenje krize. Poslije godina pasivnosti administracije Georga Busha, starijeg, koja dijelom snosi odgovornost za eskaliranje krize, predsjednik Clinton je intenzivirajući uporabu svih raspoloživih diplomatskih i vojnih sredstava, te primjenjujući politiku stalnih pritisaka na Vlade zemalja u regiji, u potpunosti promijenio odnose snaga među zaraćenim stranama.

Daytonski mirovni sporazum označio je prekretnicu u krizi na prostoru bivše Jugoslavije i stvorio pretpostavke za ponovno uspostavljanje odnosa među zaraćenim državama. Unatoč svim nedostacima, neosporna vrijednost ovog mirovnog sporazuma, kao i vrijednost angažmana predsjednika Clintona, doista je prestanak borbi, ubijanja i razaranja, zapravo prestanak patnji za veliki broj ljudi i svojevrstan povratak normalnom životu. Većina analitičara se slaže u ocjeni da je Daytonski sporazum promijenio stanje na terenu – dovršio rat i postavio temelje za konsolidaciju mira u BiH.

41 Wershbow: O partnerstvu SAD-a, NATO-a i EU, Tjedni pregled, br. 32, 03.10.2000.; Public Affairs Section, Ambasada SAD Zagreb.

Međutim, sve je više razmišljanja da je nastao kao rezultat kompromisa te da zbog elemenata etničke i političke podjele koji su se održali do danas, ovaj sporazum ne može osigurati budućnost Bosne i Hercegovine.

Američka vanjska politika u vrijeme dva mandata predsjednika Busha (2001.-2009.) u međunarodnoj je javnosti ocijenjena uglavnom negativno. Obilježio ju je naglašeni unilateralizam u međunarodnom djelovanju jer su gotovo sve vojne i diplomatske aktivnosti provedene bez podrške VS i UN-a, a s druge strane sve veće razlike u stavovima o ključnim pitanjima međunarodne politike opteretile su odnose SAD sa europskim saveznicima. Ipak, Bushova politika prema Balkanu jedna je od najkonzistentnijih. Ne mijenjajući osnovne postavke Clintonove politike, uz nastojanja da sve potrebne aktivnosti prema regiji prepusti Europskoj uniji, Bushova administracija je usmjerila svoju pozornost na "nedovršeni posao" na području Zapadnog Balkana pa je rješavanje statusa Kosova, te ulazak Hrvatske, Makedonije i Albanije u NATO postao prioritetni cilj SAD-a.

Cijeli proces integracije regije kontinuirano se provodi putem dva integrativna procesa: EU i NATO-a. Upravo je predsjednik Bush potakao nove oblike suradnje između Hrvatske, Makedonije i Albanije koje su ubrzale reforme kako bi bile primljene u NATO. Primjenjujući politiku otvorenih vrata SAD su stvorile dobre osnove za savezništvo sa zemljama u regiji, i kroz to osigurali utjecaj i na odnose u EU⁴². Hrvatska i Albanija su u travnju 2009. primljene u NATO⁴³ savez, dok je proces "preoblikovanja regije" nastavljen priznanjem državnosti Crne Gore, 2006. i Kosova, 2008.

O uspješnosti američke politike na Balkanu, gotovo petnaest godina poslije Daytonu, sve se češće vode javne rasprave. Za Obaminu administraciju ostaju otvorena pitanja – hoće li Europska unija, zapala u "krizu rasta" biti sposobna održati politiku proširenja na zemlje Zapadnog Balkana, te može li se sasvim izgledan proces daljnje dekompozicije regije, tj podjele Bosne i Hercegovine i Kosova provesti bez daljnje eskalacije nasilja u regiji.

Literatura

Knjige:

Clinton Bill, Moj život, Naklada Ljevak, 2004.

Fukuyama Francis, Kraj povijesti i posljednji čovjek, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994.

Gow James, International Diplomacy and Yugoslav War, Hurst&Company, London, 1997

Holbrooke Richard, Završiti rat, Šahinpašić, Sarajevo, 1998.

Izveštaj međunarodne komisije za Balkan, Nedovršeni mir, HHO, Pravni centar, FOD BiH, Zagreb, 1997.

42 Detaljnije vidi Ivan Grdešić, US-Adriatic Charter of partnership: Securing the NATO Open Door Policy, Politička misao, Vol. XLI, No. 5, str. 108.

43 Makedonija nije primljena u NATO savez zbog veta Grčke koja osporava Makedoniji ime.

- Jović Dean, Jugoslavija – država koja je odumrla, Prometej, Zagreb, 2001
- Lambeth Benjamin, NATO S Air War for Kosovo: A Strategic and Operational Assessment; Rand, 2001
- Mesić, Stipe, Kako je srušena Jugoslavija, Mislavpress, Zagreb, 1994.
- Šarinić Hrvoje, Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem, Globus International, Zagreb, 1999.
- Vukadinović Radovan, Amerika i Rusija, Politička kultura, Zagreb, 2008.
- Vukadinović Radovan, Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka, Agencija za komercijalnu djelatnost, Zagreb, 2001
- Vukadinović Radovan, Sigurnost na jugoistoku Europe, Interland, Varaždin, 2000.
- Zimmerman Warren, Izbori jedne katastrofe, Globus International, Znanje, Zagreb, 1997.

Studije:

- Bass Warren, The Triage of Dayton, Foreign Affairs, September/October 1998
- Caratan Branko, The Crisis in Southeast Europe and the NATO Military Intervention, Croatian International Relations Review, Vol V, br. 15/16, 1999
- 3Grdešić Ivan, , US-Adriatic Charter of Partnership: Securing the NATO Open Door Policy, Politička misao, Vol XLI, 2004., No.5
- Krauthammer Charles, Unipolar moment, Foreign Affairs, Vol 70/1,1990
- Krauthammer Charles, Unipolar Moment Revisited, National Interest, Vinter 2002/2003

Članci i dokumenti:

- Bary John, What Did the CIA Know, Newsweek, 27.08.2001.
- Dani, br. 224, 21.09.2001., Putovnica za gori život, autorica Vidana Selimbegović
- Implementing the Dayton Peace Agreement, the Bosnian Federation, the Bureau of European and Canadian Affairs, November 7, 1996
- Public Affairs Section, Tjedni pregled br. 14, Ambasada SAD, Zagreb, 11.04.2000., izjava M.Grossmana, pomoćnika M. Albright za europska pitanja
- Public Affairs Section, Tjedni pregled br. 32, Ambasada SAD, Zagreb, 03.10.2000, Wershbow, O partnerstvu SAD-a, NATO-a i EU
- Nacional, br. 691, 10.02.2009.
- The New York Times, 12.03.2008.
- The New York Times, William Montgomery, The Balkan Mess Redux, June 4, 2009
- Slobodna Dalmacija, CIA predviđa skori raspad Jugoslavije, 15.studeni 1990.
- Slobodna Dalmacija, Peter Galbright, izjava, 27.07.2001.
- The Road to Dayton, U.S. Diplomacy and Bosnia Peace Process, May –December 1995, US: Department of State, Dayton History Project, May 1997
- [http://www.crisisgroup.org/home/Euro report N 198](http://www.crisisgroup.org/home/Euro_report_N_198)
- <http://www.Indeks.hr, vijesti; Dodik moli međunarodnu zajednicu da puste BiH da sama vlada, 29.06.2009.>
- <http://www.Tportal, Peter Galbright, izjava za Večernji list, 10.06.2009.>

<http://www.radio.liberty>, Dokumentarni serijal Vlade Azinovića, Međunarodna zajednica i rat u BiH 1992.-1995.

<http://www.setimes>, Nedovršena tranzicija BiH: Između Daytona i Europe, 09 March 2009

www.usip.org, U.S. Policy and Bosnia-Herzegovina: An Assessment, June 2009, United State Institute of Peace

Summary

USA and South Eastern Europe – the Role of USA in Solving Political Crisis in Former Yugoslavia

The main objective of this paper is to explain the role and influence of the United States of America in solving military and political crisis as well as transitional processes in South Eastern Europe. The paper gives an overview of well-known historical events in order to explain circumstances in world politics and in international relations that influenced the dissolution of Yugoslavia, breaking of war and forming of American administration policy toward South Eastern Europe. In solving the crisis and stabilizing the area, U.S. continuously used an entire combination of political, diplomatic and military instruments crucial for the success of Clinton's administration that succeeded in imposing American leadership in the peace process. At the same time, the failure to combine these elements together with indecisiveness and lack of unity the leading member countries were the reason for a weak and never completely defined EU policy towards this area. Although the war stopped and new political arrangements were set, there is still a strong need for a political, historical and sociological research of this turbulent period in order to get a complete insight into up to now not well known facts and actions taken by main political players during these events.

Keywords: U.S., dissolution of Yugoslavia, foreign policy priorities of American administrations, President Clinton, EU, Dayton Peace Agreement, Western Balkans